

INDYWIDUALNY PROGRAM WCZESNEGO WSPOMAGANIA ROZWOJU DZIECKA PIĘCIOLETNIEGO Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ W STOPNIU LEKKIM

I Opracowanie: mgr Janusz Rusaczyk

II Uczestnik: Dziecko pięcioletnie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

III Okres realizacji: 1 rok

IV Cele ogólne: Rozwijanie procesów poznawczych, wzmacnianie pozytywnego kontaktu emocjonalnego, eliminowanie zachowań niepożądanych, usprawnianie zaburzonych funkcji i kompensowanie braków, ułatwienie opanowania tych wiadomości i umiejętności, które są przewidziane programem nauczania, zapobieganie powstawaniu wtórnych zaburzeń emocjonalnych w zachowaniu, wyrobienie u dziecka tych cech osobowości, które będą warunkować dalsze w miarę możliwości jego samodzielne funkcjonowanie w systemie szkolnym, przy jednoczesnym rozbudzeniu jego zainteresowań i wyrobieniu właściwej motywacji do nauki.

V Metody: Metody według Czesława Kupisiewicza: metody oparte na obserwacji - pokaz; metody oparte na słowie (werbalne) - pogadanka, opowiadanie, praca z książką; metody oparte na działalności praktycznej - zajęcia praktyczne.

Metody wynikające z Pedagogiki Specjalnej: Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne, Metoda Dobrego Startu, Metoda Nauczania Wielozmysłowego Marii Montessori, Metoda M i Ch. Knillów (zwana inaczej Programem Aktywności), Metoda Blissa, Metoda Makaton (dotycząca komunikacji wspomagającej i alternatywnej), Metoda Domana (zorientowana na wszechstronny rozwój dziecka: fizjologiczny, fizyczny, intelektualny i społeczny), Metoda Christophera Knilla, Metoda M. C. Kepharta, Terapia Zabawowa, Terapia Zajęciowa - tj. Plastykoterapia, Chromoterapia, Muzykoterapia, Biblioterapia.

Szczegółowy program procesu wczesnego wspomagania rozwoju dziecka

	Ogólny kierunek oddziaływań	Cele szczegółowe	Sposoby realizacji	Uwagi i zalecenia
1	Wspieranie motoryki dużej	<p>Doskonalenie pracy ramion – poprawa koncentracji uwagi oraz koordynacji wzrokowo-ruchowej;</p> <p>Udoskonalenie utrzymywania równowagi i koordynacji podczas samodzielnego poruszania się;</p> <p>Poprawa koordynacji i pewności w wykonywaniu zadań;</p> <p>Rozwijanie zmysłu równowagi;</p> <p>Poprawa siły nóg, koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz ogólnej kondycji fizycznej;</p> <p>Rozwijanie umiejętności imitacji ruchów</p>	<p>Chwywanie piłki wykonywane z drugą osobą;</p> <p>Pokonywanie schodów z dwiema stopami na każdym stopniu;</p> <p>Pokonywanie toru przeszkód - omijanie lub przekraczanie ciągu drobnych przeszkód;</p> <p>Stanie przez 5 sekund na jednej nodze ;</p> <p>Podsaskiwanie i dotykanie zawieszzonego przedmiotu;</p> <p>Naśladowanie różnych ruchów w pozycji stojącej;</p>	

1.	Wspieranie motoryki dużej	<p>Poprawa koordynacji ruchowo-wzrokowej;</p> <p>Poprawa koordynacji ruchowo-wzrokowej poprzez konkursy biegowe;</p> <p>Poprawa koordynacji ruchowo-słuchowej;</p> <p>Wspieranie szybkości, wytrzymałości, siły i zwinności ruchów całego ciała;</p> <p>Poprawa zdolności koordynowania całym ciałem i reagowania na określone bodźce zgodnie z instrukcją;</p>	<p>Gra w piłkę, zabawy związane z rzutem do określonego celu, skakanie na jednej nodze, jazda na rowerze;</p> <p>Konkursy biegowe przy użyciu nieskomplikowanych poleceń językowych, np. „biegnij szybko do piłki, a potem wróć do mnie”, wchodzenie na drabinki, bieganie pomiędzy rozrzuconymi pikami, chodzenie do tyłu, do przodu, w bok na zmianę, chodzenie po wyznaczonej trasie , np. szerokiej szarfie rozłożonej na trawie, szybki marsz w miejscu;</p> <p>Naśladowanie ruchów, prosty układ choreograficzny dostosowany do wieku dziecka przy użyciu piosenki, np. „Ja jestem niedźwiadek”;</p> <p>Dodatkowe ćwiczenia zaplanowane do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „wyścigi samochodowe”; - „dzień i noc”; - „przepełniony autobus”; - „alarm”; - „ucieczka-pościg”; <p>Dodatkowe ćwiczenia zaplanowane do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „pilotaż samolotów”; - „rząd – szereg”; - „przejazd w tunelu”; - „zręczny upadek”; - „drzewa i wiatr”; - „kosmita wśród nas”; 	
----	---------------------------	---	---	--

1.	Wspieranie motoryki dużej	<p>Wspieranie poczucia panowania nad ruchami przez rzuty skierowane do celu;</p> <p>Wspieranie dokładności, siły, wytrzymałości oraz szybkości ruchów skierowanych do celu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - „pająk i muchy”; - „karuzela”; - „dzwoni telefon”; - „wędrówka w minach”; <p>Dodatkowe ćwiczenia zaplanowane do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „żonglerka”; - „rzucanie dyskiem”; - „miotacze”; - „rzucanie piłeczek” - „rzucanie kółeczek”; <p>Dodatkowe ćwiczenia zaplanowane do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „fasolowa sztafeta”; - „wspinacze górscy”; - „przenoszenie kręgła”; - „lotka”. 	
2	Wspieranie motoryki małej	<p>Doskonalenie umiejętności rysowania;</p> <p>Poprawa umiejętności rysowania;</p>	<p>Rysowaniu figur geometrycznych poprzez łączenie punktów, malowanie na leżąco, malowanie wodą, zamalowywanie dużych płaszczyzn farbą, malowanie szlaczków grubym pędzlem na dużej powierzchni, malowanie palcami, gąbką lub pędzlem linii pionowych, poziomych, falujących, łamanych, kwadratowych, trójkątnych;</p> <p>Zamiana prostych figur w rysunki pospolitych obiektów typu: pies, dom, drzewo, itp. (tzw. ćwiczenia rysowania równoległego lub odwzorowywania);</p>	

2	Wspieranie motoryki małej	<p>Rozwijanie wyobraźni - poprawa odwzorowywania linii, koła, kwadratu, prostokąta i krzyżyka;</p> <p>Poprawa koordynacji i pewności w wykonywaniu zadań;</p> <p>Poprawa koordynacji ruchowo-słuchowej;</p> <p>Poprawa ruchów pisarskich;</p> <p>Wyrobienie płynności ruchów z uwzględnieniem spostrzegania wzrokowego. Prawidłowe odtwarzanie kształtów. Wyrabianie wytrwałości i dokładności w pracy.</p>	<p>Odwzorowywanie linii, znaków i figur geometrycznych (koła, kwadratu, prostokąta, krzyżyka);</p> <p>Nawlekanie koralików, malowanie, stemplowanie, zabawy z pacynką, rysowanie, przelewanie, lepienie z plasteliny, przesypywanie, budowanie wieży, przeszukiwanie worka z niespodziankami, zawiązywanie butów, zapinanie guzików, mycie się;</p> <p>Zabawy z chustą przy muzyce, szukanie monety, oddzielanie, zabawy w kuchni (np. ugniatanie ciasta, odrywanie szypułek owoców, wykrawanie ciastek);</p> <p>Pogrubianie słabo zaznaczonego konturu, uzupełnianie elementów obrazka według wzoru, obrysowywanie szablonów, kreślenie szlaczek;</p> <p>Dodatkowe ćwiczenia zaplanowane do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lepienie zwierząt (psa, kota) ze szczególnym zwróceniem uwagi na części składowe, czyli głowę, szyję tułów, nogi; - zalepianie całej powierzchni kartki, tworzenie tła dla ulepionych postaci lub przedmiotów; - toczenie kulek, następnie lepienie z nich drzew: liściastych, iglastych, dużych, małych, itp. - ozdabianie tekturowych talerzyków według wzoru i własnego pomysłu; 	
---	---------------------------	---	---	--

2	Wspieranie motoryki małej	Poprawa posługiwania się narzędziami.	<p>Dodatkowe ćwiczenia zaplanowane do realizacji z zakresu zabaw tematycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - karmienie i czesanie lalki; - porządki w domu (np. zmiatanie); - nawlekanie na sznurek sekwencji klocków; - rysowanie tematyczne (np. zabawek, domu, postaci ludzkiej); - smarowanie kromki chleba serkiem lub masłem; - zapinanie guzików; - sznurowanie butów; - dorysowywanie elementu do zbioru. 	
3	Poprawa percepcji wzrokowej	<p>Dopasowywanie zbiorów i przestrzeganie swojej kolejności;</p> <p>Układanie ciągu figur według wzoru;</p> <p>Identyfikowanie obrazków tematycznych;</p> <p>Identyfikowanie obrazków aтематиycznych;</p>	<p>Zabawa w układanie domina;</p> <p>Odwzorowywanie ciągu figur od lewej do prawej strony;</p> <p>Dobieranie identycznych obrazków do ułożonych już obrazków na planszy;</p> <p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyszukiwaniu wśród sześciu obrazków tematycznych jednego obrazka różniącego się konkretnym szczegółem; - wyszukiwaniu wśród sześciu różniących się szczegółami obrazków tematycznych jednego wzorcowego obrazka, umieszczonymi z prawej strony kartki; - wyszukiwaniu wśród sześciu różniących się szczegółami obrazków aтематиycznych jednego 	

3	Poprawa percepcji wzrokowej	Wyrabianie całościowego i szybkiego rozpoznawania obrazków wzrokowych (rozwijanie pamięci wzrokowej);	<p>wzorcowego obrazka, umieszczonymi z lewej strony kartki;</p> <ul style="list-style-type: none"> - dobraniu brakujących elementów w dużych ilustracjach tematycznych; - rozdzielaniu klocków według jednej cechy, w oderwaniu od innej, np. tworzenie kategorii trójkątów, kwadratów o różnej wielkości i walorach; - dobraniu podpisów do obrazków (konkretnych rzeczowników); - układaniu historyjek obrazkowych, także tych wymagających rozumienia przyczyn i skutków działania bohaterów; - naśladowaniu sekwencji czynności; - naśladowaniu czynności wykonywanych przez osoby przedstawione na obrazku; - naśladowaniu ułożenia wzorów atematycznych; - dobieraniu schematów twarzy (mimika) do osób przedstawionych na konkretnych obrazkach; - odgadywaniu symboli (co przedstawia dany rysunek schematyczny); <p>Rozpoznawanie treści obrazków ukazywanych w dowolnym czasie oraz w krótkich ekspozycjach (zapamiętywanie jak największej liczby przedmiotów znajdujących się na obrazku i wyliczenie ich zaraz po przerwie);</p>	
---	-----------------------------	---	--	--

3	Poprawa percepcji wzrokowej	<p>Rozpoznawanie figury na tle i „poszerzenie pola widzenia”;</p> <p>Poprawa koordynacji wzrokowo-ruchowej przy pomocy obrazków tematycznych;</p> <p>Wspieranie rozumowania przyczynowo-skutkowego oraz myślenia przez analogię i kategoryzowanie;</p> <p>Poprawa koordynacji wzrokowo-ruchowej na historyjkach obrazkowych;</p>	<p>Odtworzenie z pamięci eksponowanych przedmiotów i wskazanie po krótkiej przerwie miejsca, na którym leżały. Odtworzenie na tablicy flanelowej układów przestrzennych (dwukrotne przedstawienie tych samych przedmiotów, ale w zmienionych układach przestrzennych);</p> <p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obserwacji obrazków, ich porównania, klasyfikacji według określonych zasad i podanie opisu słownego; - ułożeniu obrazków według wzoru, następnie z pamięci; - uzupełnieniu brakujących elementów na obrazku poprzez dołożenie, dorysowanie lub przyklejenie; - przekalkowanie lub odwzorowanie obrazka, próba samodzielnego narysowania obrazka; <p>Uzupełnianie zbiorów (dobieranie elementów do dwóch, trzech lub czterech zbiorów tematycznych), budowanie kategorii tematycznych i aтематиycznych na podstawie danego jednego elementu, dobieranie par tematycznych i aтематиycznych, wykluczanie elementu ze zbioru tematycznego i aтематиycznego na podstawie samodzielnego wydzielenia kategorii;</p> <p>Uporządkowanie według kolejności zdarzeń przy pomocy historyjek obrazkowych;</p>	
---	-----------------------------	--	--	--

3	Poprawa percepcji wzrokowej	<p>Poprawa koordynacji wzrokowo-ruchowej na materiale literowopodobnym;</p> <p>Poprawa koordynacji wzrokowo-ruchowo-przestrzennej;</p> <p>Wspieranie systemu percepcji wzrokowej.</p>	<p>Identyfikowanie znaków graficznych w zestawie zdecydowanie zróżnicowanym, a także w zestawie gdzie obrazy graficzne są podobne</p> <p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - demonstracji i analizie utworu; - wodzeniem palcem po wzorze; - odtworzeniu wzoru w powietrzu; - odtworzeniu wzoru w powietrzu, ale w pamięci; - odtworzeniu wzoru palcem po pulpicie stołu; - odtworzeniu wzoru na arkuszu papieru, pędzlem, węglem, kredą; - odtworzeniu wzoru palcem na tackach z piaskiem; - odtwarzaniu wzoru na kartce papieru pędzlem; - odtwarzaniu wzoru na liniaturze zeszytu przy użyciu ołówka lub długopisu; <p>Dodatkowe ćwiczenia zaplanowane do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „odczytywanie gestów”; - „niema orkiestra”; - „dyrygent” - „błyskawiczni artyści”; - „co się zmieniło”; - „mozaiki z kolorowych figur geometrycznych”; - „dobieranki-uzupełnianki”; - „czym się różni – w czym jest podobne”; - „czego brakuje – w którym miejscu uzupełnić”. 	
---	-----------------------------	---	---	--

4	Wspieranie rozwoju mowy	<p>Poprawa rozwoju mowy poprzez ćwiczenia rozwijające mowę i wzbogacające słownik;</p> <p>Utrwalanie pamięciowych mechanizmów mowy, tzw. ciągów słownych;</p> <p>Rozwijanie słownictwa oraz doskonalenie wyrażania relacji czasowych;</p> <p>Rozwijanie słownictwa poprzez wprowadzenie nowych przyimków;</p> <p>Doskonalenie umiejętności rozumienia przymiotników;</p>	<p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - powtarzaniu wyrazów oraz krótkich zdań po innej osobie; - nazywaniu przedmiotów, cech, czynności, kolorów, części ciała u siebie i u osoby naprzeciw przy pomocy przedstawionego rysunku; - wymienieniu jak największej liczby wyrazów, np. nazw zwierząt, mebli, wyrazów zaczynających się określoną głoską; - opowiadaniu treści obrazków i historyjek obrazkowych; - udawanych rozmowach telefonicznych; <p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nauce dni tygodnia, pór roku, godziny, itp.; - powtarzaniu wyrazów łatwych fonetycznie i znaczeniowo; - powtarzaniu krótkich zdań; - powtarzaniu cyfr; <p>Uzupełnianie krótkich fragmentów wierszyka, wychwycenie nieścisłości podczas czytania wierszyka, odpowiedź na konkretne pytania z treści wierszyka;</p> <p>Ćwiczenia na przyimkach głównie „na” i „pod”;</p> <p>Identyfikowanie różnych przedmiotów, zgodne z kryterium ich cech, właściwości, itd.;</p>	
---	-------------------------	--	---	--

4	Wspieranie rozwoju mowy	<p>Wspieranie rozwoju mowy;</p> <p>Poprawa rozwoju mowy poprzez ćwiczenia narządów mowy (szczeka dolna, podniebienie miękkie, język, wargi);</p>	<p>Historyjki obrazkowe, bawienie się rymami, zabawy tematyczne w czasie których dziecko używa konwencjonalnych formuł językowych, kontynuowanie nauki czytania;</p> <p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opuszczaniu i unoszeniu szczęki dolnej (mięśnie napięte, ruchy rytmiczne i płynne); - opuszczaniu i unoszeniu szczęki z zaznaczeniem dwu faz; - wykonywaniu ruchów żucia z pełnymi ruchami warg i policzków; - ziewaniu przy nisko opuszczonej szczęce (język ma spoczywać na dnie); - przy szeroko otwartej jamie ustnej – wdech przez nos, wydech ustami; - chrapaniu na wdechu i wydechu; - wysuwaniu na zewnątrz i cofaniu w głąb jamy ustnej języka wydłużonego w kształcie grotu lub rozplaszczonego w kształcie łopaty; - ruchach kolistych w lewo i prawo językiem daleko wysuniętym na zewnątrz; - zginaniu języka w górę i w dół wewnątrz jamy ustnej; - oblizywaniu warg przodem języka; - dotykaniu różnych miejsc w jamie ustnej zaostrozonym końcem języka; - nadymaniu policzków (wargi mają być zwarte); - zwieraniu i rozwieraniu warg przy zaciśniętych zębach; - odciąganiu na boki kącików ust; - cmokaniu przy dowolnym układzie warg; - ssaniu i parszkaniu; 	
---	-------------------------	--	--	--

4	Wspieranie rozwoju mowy	Doskonalenie form wypowiedzi;	<p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wdrażaniu do stosowania prawidłowych form fleksyjnych (formy słowa osobowego); - wzbogacaniu mowy wyrazami wyrażającymi stosunek między przedmiotami i czynnościami; - wdrażaniu do stosowania prawidłowych konstrukcji składniowych. 	
5	Wspieranie sprawności manualnej	<p>Rozwijanie psychomotoryki, współpraca analizatora wzrokowego i ruchowego, wyrabianie płynności i szybkości ruchów z uwzględnieniem spostrzegania wzrokowego, koncentracji uwagi i operacji umysłowych;</p> <p>Poprawa sprawności rąk;</p> <p>Usprawnianie palców oraz koordynacja ruchów rąk ze wzrokiem, wdrożenie do prawidłowego trzymania nożyczek;</p>	<p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - układaniu z koralików, klocków (dużych i małych): budowli i figur; - układaniu z patyczków: płotów, drabin, domów; - układaniu z tasiemki figur geometrycznych; <p>Ćwiczenia sprawności rąk przy pomocy zabaw ruchowych związanych z otoczeniem: rzucanie, chwytanie, ukierunkowanie ruchów;</p> <p>Wycinanie typu płaskiego i przestrzennego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - cięcie papieru wzdłuż narysowanej linii prostej, cięcie bez narysowanej linii (na zasadzie linii równoległej do brzegu papieru); - cięcie pasków papieru jednakowej szerokości (np. płotki, drabinki); - cięcie wzdłuż linii falującej (dowolnie i według wzoru); - wycinanie figur: kwadratów, prostokątów i 	

5	Wspieranie sprawności manualnej	<p>Wdrażanie do prawidłowego trzymania pędzla (usprawnianie ruchów rąk przez malowanie, zwalnianie napięcia mięśniowego, rozluźnianie mięśni);</p> <p>Kształcenie ruchów dużych różnorodnych oraz małych precyzyjnych;</p> <p>Wzmacnianie mięśni palców i zdolności współpracy mięśni palców – umiejętność współpracy między palcami;</p>	<p>trójkątów; - wycinanie dużych i małych kół;</p> <p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - malowaniu jednocześnie obydwoma rękami na dużym arkuszu przypiętym do tablicy lub podłogi; - malowaniu palcem różnokolorowych linii poziomych i pionowych, przy jednoczesnym zachowaniu kierunku od lewej do prawej; - malowaniu pędzlem linii prostych; - malowaniu linii falujących poziomych i pionowych; - malowaniu linii spiralnych i łamanych; - malowaniu pęczkiem waty; - zamalowywaniu dużych konturowych rysunków przedstawiających konkretne przedmioty; - malowaniu flamastrami: zamalowywaniu określonym kolorem wykropkowanych miejsc. <p>Ćwiczenie polega na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rysowaniu kredą na tablicy i dużych arkuszach rozłożonych na podłodze; - zabawach ruchowo-graficznych poprzez odtworzenie dynamicznego ruchu: bieg w rzędach, omijanie przeszkody, zabawa w berka, zabawa w węża, zabawa w szukanie grzybów, zjeżdżanie na sankach, nawijanie nici; <p>Wydzieranie łatwych kształtów, np. piątek, kolorowych liści oraz tworzenie kompozycji z kolorowych pasków</p>	
---	---------------------------------	---	---	--

5	Wspieranie sprawności manualnej	Doskonalenie sprawności manualnych przez stemplowanie i wyszywanie.	Stemplowanie (tworzenie różnych kompozycji szlaczków, kompozycji postaci człowieka, pojazdów, przedmiotów, domów) oraz wyszywanie na tekturze i materiale według wzoru i własnych pomysłów.	
6	Poprawa sprawności grafomotorycznej	<p>Tworzenie trwałych skojarzeń między doznaniem kinestetycznym, a graficznymi śladami własnego ruchu w trakcie wykonywania swobodnych, dużych ruchów graficznych całą ręką;</p> <p>Stopniowe i świadome wyrabianie kontroli nad ruchami, zwłaszcza mięśni dłoni i drobnych mięśni palców;</p>	<p>„Rozmachowe mięśni rąk”:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreślenie w powietrzu dużych, płynnych swobodnych ruchów w kształcie fal, kół, itp.; - kreślenie kredą na tablicy, pędzlem na dużych arkuszach, palcem lub patykami na tacach z materiałem sypkim, obszernych swobodnych ruchów; - pogrubianie konturów przy zastosowaniu szerokiego pędzla, mazaków lub kredy kolorowej; - zamalowywanie dowolnej przestrzeni dużych płaszczyzn (kartonu, arkusza szarego papieru) farbami lub kredą; - zamalowywanie określonej przestrzeni, np. półkwadratów, kół, prostokątów, trójkątów; - zgadywanie kreślonych ręką dziecka w powietrzu różnych kształtów przy zasłoniętych oczach; <p>Ćwiczenia usprawniające mięśnie dłoni i drobne mięśnie palców:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zamalowywanie małych przestrzeni kredkami; - kreskowanie: wypełnianie rozmaitych konturów małymi kreseczkami, stawianymi poziomo, pionowo, ukośnie, zawsze jednak przy zachowaniu kierunku od strony lewej do prawej; - wypełnianie różnych konturów linią ciągłą w kształcie spirali, czy kłębuszków; - pogrubianie konturu, czyli wodzenie kredką po wzorze; 	

6	Poprawa sprawności grafomotorycznej	Kształtowanie płynnych, rytmicznych, ciągłych, a co za tym idzie postępujących ruchów pisarskich.	<p>- kreślenie form kolistych, falistych i prostych według określonego wzoru.</p> <p>Ćwiczenia płynnych, rytmicznych, ciągłych i pulsujących ruchów pisarskich:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obrysowywanie szablonów: od wewnątrz i zewnątrz; - rysowanie szlaczków w liniaturze szerszej, a następnie odpowiadającej liniaturze zeszytu; - łączenie wyznaczonych punktów linią ciągłą w celu powstania konturu określonego przedmiotu. 	
7	Poprawa koordynacji ruchowej	<p>Doskonalenie ogólnej sprawności ruchowej;</p> <p>Doskonalenie czynności samoobsługowych.</p>	<p>Ćwiczenia do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sprawne chodzenie i bieganie po podłożu równym i zróżnicowanym (sprawne wymijanie przeszkód – slalomy); - podskoki obunóż i na jednej nodze; - przeskakiwanie przez skakankę; - przełożenie przez obręcz; - wymachy rękoma do przodu i do tyłu; - chwyt oburącz przedmiotów rzucanych do dziecka; - rzuty do celu z odległości dowolnej i określonej; - upuszczanie i podnoszenie przedmiotu; <p>Ćwiczenia do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mycie się, wycieranie twarzy, rąk i nóg; - sznurowanie butów, zawiązywanie czapki pod brodą, zapinanie guzików; - samodzielne ubieranie się; - odkręcanie i zakręcanie kranu, nakrętek na butelkach, zamykanie i otwieranie różnych pudełek; - samodzielne przenoszenie różnych przedmiotów, np. 	

			talerza, kubka;	
8	Rozwój zachowań społecznych i emocji	Doskonalenie zachowań społecznych i emocji;	<p>Ćwiczenia do realizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zabawy z tzw. regułami, np. na znak klaśnięcia w ręce lub na znak określonego słowa, dziecko będzie miało za zadanie się zatrzymać; - „drobne obowiązki”, np. podczas każdego odkurzenia dziecko będzie miało za zadanie posprzątać wyznaczoną część dywanu lub w trakcie nakrywania do stołu położyć przy każdym talerzu łyżkę; - poszerzanie zasobu słów określających uczucia oraz zauważanie i rozpoznawanie uczuć swoich i innych osób, np. podczas spaceru z dzieckiem, terapeuta lub rodzic wskazują na określone sytuacje, mówiąc np. do dziecka „Zobacz, dziewczynka jedzie rowerem. Zapewne jest on nowy i dostała go na urodziny”. W takich sytuacjach dziecko będzie mieć za zadanie poszerzyć swój zasób słów określających uczucia, a także uczy się zauważać i rozpoznawać swoje uczucia i uczucia innych osób; - działania tematyczne: naśladowanie zachowań właściwych dla określonych miejsc, np. na placu zabaw, u lekarza, w sklepie, w kościele, itp. (jednocześnie systematycznie wprowadzamy dla tych sytuacji społecznych konwencjonalne zachowania językowe); - nauka witania się, i żegnania z sąsiadami, ustępowania miejsca w tramwaju, podawania przedmiotu, który upadł z własnej, nieprzymuszonej woli; - zabawy tematyczne: odgrywanie ról, np. sprzedawca-kupujący, itp.; 	

		Wspieranie rozwoju moralnego i językowego	Rozmowy z dzieckiem dotyczące zachowań innych ludzi, czytanie bajek i rozmowy na temat ich bohaterów;	
		Doskonalenie umiejętności w rozumieniu emocji	Rozpoznanie ekspresji mimicznej na fotografii (odgadnięcie czy osoba znajdująca się na fotografii jest, smutna, wesoła, przestraszona, itp.);	

Literatura

1. E. Baum, *Terapia zajęciowa*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2008 r.
2. J. Cieszyńska, M. Korendo, *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 roku życia*, Wydawnictwo Edukacyjne Kraków, Kraków 2012 r.
3. D. Czerwonka, *Znaczenie arteterapii w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi*, „Wychowanie na Co Dzień” 2011 r.
4. V. Florkiewicz, *Terapia pedagogiczna. Scenariusze zajęć*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2012 r.
5. L. Grzesiuk, *Wprowadzenie*, [w:] L. Grzesiuk (red.), *Psychoterapia. Teoria. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Eneteia, Warszawa 2005 r.
6. A. Jaworska, *Wprowadzenie w problematykę arteterapii*, [w:] A. Jaworska, B. Kasprzak, M. Nowak, A. Wojnarowska, M. Stanowski (red.), *Od Teatru do Terapii. T. 1. Między teorią a praktyką*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006 r.
7. A. K. Kalinowska, E. Dmitruk, W. Kułak, *Muzykoterapia w rehabilitacji dzieci*, [w:] W. Kułak, B. Okurowska-Zawada, D. Sienkiewicz, G. Paszko-Patej (red.), *Współczesne metody rehabilitacji dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku, Białystok 2014 r.
8. E. J. Konieczna, *Arteterapia w teorii i praktyce*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007 r.
9. J. Sienkiewicz-Wilowska, *Terapia zajęciowa w usprawnianiu osób starszych*, „Edukacja” 2013 r.
10. E. Waszkiewicz, *Zestaw ćwiczeń do zajęć korekcyjno-kompensacyjnych dla dzieci przedszkolnych*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2002 r.
11. P. E. Wierkowicz-Zawistowska, *Twórczość w życiu osób niepełnosprawnych z województwa podlaskiego*, „Niepełnosprawność –

zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2015 r.